

### Polare helte og nationale mytologier

Opponens ved Silje Solheim Karlsens forsvar af afhandlingen *Triumf, lojalitet, avstand. Fridtjof Nansens Fram-ekspedisjon (1893-1896) – og bøker i dens kjølvann*, Tromsø Universitet 27. januar 2012

#### Førsteopponent: lektor ph.d. Kirsten Thisted, Københavns Universitet

Afhandlingens projekt har været: ”å lese de litterære representasjonerne av Fram-ekspedisjonen med fokus på mytedannelse, litteraritet og diskurs” (s. 204). Der er her ikke blot tale om en god ide, men om en længe savnet analyse. For som Silje Solheim Karlsen (SSK) skriver, er det jo netop i den litterære bearbejdning, i myterne og fortællingerne, at Fram ekspeditionen går fra fiasko til succes: Fra et mislykket forsøg på at nå Nordpolen, til en succeshistorie der sikrede ”ikke bare Nansens renommé som polarforsker og –erobrer, men også Norges renommé som ledende polarnasjon” (s. 67, SSKs kursivering). Ved at blive læst med tekstteoretiske værktøjer åbner værkerne sig på nye måder, og nye perspektiver afdækkes, ikke mindst i forhold til teksterne som bevidsthedshistoriske kilder. Samtidig bliver det imidlertid også tydeligt, hvordan Fram ekspeditionen udgør et diskursivt rum, hvor den dominerende udlægning af ekspeditionen og dens hovedpersoner fra starten har været udfordret, ikke mindst fra skønlitterært hold. Det gælder allerede Aase Kristoffersens roman *Skrugard* fra 1927, hvor fokus rettes mod den ulige sociale og magtmæssige relation mellem hovedpersonerne Nansen og Johansen, og fortællingen om den store helts tragiske svigt i forhold til den trofaste og hengivne Johansen søsættes. Der er her tale om en underminering af den mytologi, der konstruerer Nansen som nationalt ikon. Det nationale ikon er bygget på ære – men at nå sit mål ved at forlade sig på andres indsats og så vise dem fra sig bagefter, det er ikke specielt ærefuldt. Uanset om historien er sand eller ej, bringer påpejningen af klasseforskel støj ind i den nationale fortælling, der baserer sig på det horisontale fællesskab mellem mænd, hvor personlige egenskaber er det afgørende, ikke herkomst og stand.

Den danske forfatter Klaus Rifbjerg står således ingenlunde alene med sin provokerende modfortælling om Fram-ekspeditionen. SSK viser, hvordan centrale elementer i Rifbjergs roman *Nansen og Johansen. Et Vintereventyr* (2002) foregribes af Kristoffersen. Der er næppe nogen direkte forbindelse mellem romanerne, snarere en videreudvikling af et tema, som underspilles og druknes i loyalitet, men altså ikke desto mindre anslås i kammeraternes versioner af historien. Nansen var måske ikke så entydig en helt, som han er iscenesat i den nationale myte – hvilken han selv bidrog stærkt til gennem selvfremstillingen i ekspeditionsberetningen. Måske var Sverdrup og Johansen i virkeligheden de bedst egnede mænd? I så fald krakelerer den nationale fortælling, der som SSK påviser det, er bygget på myten om Nansen som den af ”skæbnen” udvalgte ener, der med sin viljes indsats i nuet genopvækker det norske folks stolte fortid og derved tegner dets fremtid. Indtil videre er det imidlertid ikke lykkedes disse modfortællinger at true den officielle fortællings hegemoni. Afhandlingen konstaterer, at heltebilledet er blevet stående:

Vi kan altså slå fast at det finnes korrigerende stemmer til hyllesten av polarhelter, oppstått fra et behov for at se kritisk på Nansens ubestridte posisjon som ”den ranke mand med Norges mærke” [...] Det betyr likevel ikke at disse stemmene – hittil – har skapt en ny diskurs og et nytt bilde av Nansen. Den tydeligste korrigerende stemmen, Rifbjergs, møter motgang i Norge – ikke bare i journalistisk literaturkritikk og blant polarentusiaster, men også i den stadige strømmen av polarlitteratur som fortsatt kommer ut, og der det er hyllesten, mytologien og heltene som gjelder. (s. 233)

Her kan man jo ikke lade være med at spørge: Hvordan mon det kan være? Afhandlingen lader det imidlertid blive ved konstateringen og går slet ikke ind på spørgsmålet om årsagerne til heltebilledets opretholdelse. Der findes heller ingen overvejelser omkring afhandlingens egen position i forhold til den nationale konstruktion, og dette sidstnævnte er min eneste væsentlige indvending mod denne ellers særdeles inspirerende og læseværdige afhandling. Forskning i konstruktionen af nationale myter og identiteter har været en udbredt trend siden udgivelsen af Benedict Andersons skelsættende *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1983). Polarekspeditionernes rolle i opbygningen af de nationale myter er også et allerede afsøgt territorium, for Norges vedkommende for eksempel i Bodil Stenseth: *En norsk elite. Nasjonsbyggerne på Lysaker 1890-1940* (1993). Ikke desto mindre bliver vi ved med at dykke ned i materialet i håb om at afdække nye sider af de allerede så velbeskrevne helte, ekspeditioner og tekster. Der kan derfor være grund til, at vi spørger, hvori materialets fascinationskraft fortsat består også for os selv som forskere, og i hvilke henseender vores studier muligvis medvirker til opretholdelse af de selv samme nationale myter, vi som en hovedregel forholder os ”dekonstruerende” til.

### **Metodologi(er)**

Til afhandlingens stærke sider hører afdækningen af intertekstuelle referencer i Nansens rapport om Fram-ekspeditionen, ikke mindst referencer til sagalitteraturen og de forskellige teksters referencer til hinanden indenfor det, SSK kalder ”megateksten” om Fram. Det samme gælder afdækningen af relationen mellem selvschildring og nationalschildring i Nansens værk. Grebet med at sammenkoble mere traditionelle litteraturanalytiske værktøjer, som studier af fortællerinstans og – økonomi, allusioner og metaforbrug, med diskursanalysens subjektpositioner, fungerer fint netop til en afdækning af sammenhængen mellem det individuelle og det kollektive: hvordan det lykkes Nansen at positionere sig som inkarnationen af nationen, dens (gen)skaber og helt. Overordnet set er der imidlertid ikke gjort meget ud af at overveje de forskellige tilganges ”oversættelighed” i forhold til hinanden, eller at samordne de forskellige greb i én, samlet metodologi. Hvordan forholder for eksempel begrebet ”megatekst” sig til diskursteoriens ”diskursorden”? Fordi vi ikke får noget svar på det, får vi heller ikke noget klart indtryk af indholdet i de moddiskurser, som findes på feltet. Den nationale diskurs er ikke blot emnet for afhandlingens interesse, den er også selve dens optik og kommer dermed også til at sætte rammerne for dens konklusioner. En karakteristik, som formentlig kunne gælde en stor del af den bølge af forskning inden for det arktiske, vi oplever p.t. – hvorfor

der naturligvis er så meget desto større grund til at underkaste denne problemstilling en nærmere analyse og refleksion.

Afhandlingens overordnede metodiske greb er som sagt at sidestille ”bøger om Fram-ekspedisjonen” som dele af en samlet ”megatekst” om ekspeditionen. Klart nok udtaler forfatterne i denne megatekst sig ikke på samme niveau. Som leder var Nansen i første position, også hvad angik retten til at udtale sig og dermed rammesætte ekspeditionen både før afrejsen og efter hjemkomsten. Det var naturligvis Nansens rapport, der skulle udkomme som den første og autoritative, Nansen havde retten som førstevælger til illustrationer osv. osv. Sverdrup, Johansen og Nordahl skrev i skyggen af lederen, og SSK betegner rammende deres bøger som ”annenpositionsberetninger”. Begrebet indfanger både den underordnede position, hvorunder Sverdrup, Johansen og Nordahl deltager i ekspeditionen og skriver om den, og det tidsmæssige aspekt, at deres værker udkommer i slipstrømmen af lederens værk. Med afstanden følger imidlertid også muligheden for at se ekspeditionen på armslængde og formulere modfortællinger til den officielle fortælling. Som fremgået, er dette en mulighed de tre forfattere kun i nogen grad og antydningvist betjener sig af, og som forståeligt nok heller ikke har været centralt i de såkaldte ”fodsporsberetninger”, second journeys udført som en slags gentagelse af den oprindelige ekspedition. Muligheden gribes derimod i rigt mål af de skønlitterære forfattere, som måske kunne betegnes ”tredjepositionsforfattere”? Ikke blot skriver de på tredje hånd af begivenhederne, men både på grund af genren, og fordi de ikke selv er personligt involveret, har de mulighed for at se ekspeditionerne fra et helt tredje sted. Spørgsmålet er, hvor vi så skal placere biografierne og de videnskabelige afhandlinger, som SSK - som det fremgår af det tidligere citerede - nok medregner under ”strømmen af polarlitteratur”, men ikke gør til del af den megatekst om Nansen, som underkastes analyse. Står videnskabelige afhandlinger også i en tredje position, eller er der argumenter for at anbringe dem i en fjerde? Under alle omstændigheder vil jeg argumentere for, at de tilhører ”megateksten”. Man kan hævde, at udeladelsen af den videnskabelige litteratur i denne afhandling skyldes en simpel emneafgrænsning, som er logisk ud fra afhandlingens litterære perspektiv. Også videnskabelige afhandlinger gør imidlertid som bekendt brug af narrative strukturer og indlejrer sig i diskurser, og afgrænsningen er ingenlunde ligegyldig eller ”uskyldig”. Samtidig med at den akademiske litteratur unddrager sig det analytiske blik, sløres nemlig afhandlingens blik for sin egen position i forhold til den nationale diskurs.

Underkaster vi afhandlingen en analyse med nogle af de redskaber, den selv bringer i anvendelse, springer således følgende formuleringer i øjnene:

- ”For Nansen er ishavsfærdene et stolt, rikt og viktig kapittel i vår nasjonale historie...” (s. 7)
- ”Likevel har Fram-ekspedisjonen en ubestridt posisjon i vår polare historie.” (s. 51)
- ”Samtidig posisjonerer Ousland seg elegant blant våre polarhelte Nansen og Amundsen.” (s. 171)

Sprog afspejler ikke først og fremmest en virkelighed, sprog *skaber* virkelighed, og det er ikke lige meget, om der tales om national historie eller *vor* nationale historie. ”The homeland deixis” kalder Michael Billig den form for sproglig praksis, hvor læseren blandt andet via en sådan brug af personlige pronominer interPELLERES som medlemmer i det nationale fællesskab. Ikke blot indskriver afhandlingen sig med sådanne formuleringer meget direkte i den nationale fortælling, den bliver også en aktiv del i det, Michael Billig har kaldt *banal nationalisme*: den daglige og umarkerede, indforståede påmindelse om nationen som rammerne for det fortolkningsfællesskab, der giver den form for udsigelse mening (Michael Billig: *Banal Nationalism*, 1995). Følgende udsagn fra afhandlingen er således i direkte modstrid med stort set enhver forskning i nationsdannelse:

- ”Interessen for ekspedisjonslitteratur har likevel vedvart helt opp til i dag, til tross for at nasjonsbyggningsprosjektet nå må kunne sies at være over.” (s. 11)

Nationsbygning er *aldrig* noget overstået projekt – jf. Ernest Renans berømte formulering om nationen som en daglig folkeafstemning (se Spencer & Wollman, red.: *Nations and Nationalisms. A reader*, 2005, p.12). Man kan således hævde, at afhandlingen ikke kun påtager sig at analysere den nationale fortælling, men at den samtidig indgår i den ”dobbelte narrative bevægelse” af pædagogik og performativitet, hvormed folket og nationen ifølge Homi Bhabha konstitueres og fastholdes som fortolkningsfællesskab (Homi Bhabha *The Location of Culture*, 1994:145). Ikke blot repeterer afhandlingen hele historien om Nansen og Fram, hvis nogen skulle have glemt den, den bringer så at sige også ekspeditionen og diskursen omkring den med over i levet nutid. Sat på spidsen kunne man sige, at forsvaret for denne afhandling bliver en slags nationalt ritual, hvori vi på én gang genbesøger og geninstallerer et ”polart minneste for Nansen som norsk polarhistorie personliggjort”, for nu at bruge en af afhandlingens egne, flotte og meget præcise formuleringer (*Triumf, lojalitet, avstand..* s 103).

Det er Bhabhas pointe, at der i spalten mellem det pædagogiske og det performative åbner sig muligheden for, at nye fortolkninger af det nationale kan indtræde. Som når præmisserne for fortællingen om nationen ændres – for eksempel ved at minoriteter gør krav på at blive del af den nationale fortælling. I givet fald er det imidlertid nødvendigt, at forskningen rejser nye spørgsmål, og frem for alt baserer sig på en anden form for metodologi, jf. Ulrich Bechs konstatering af, at forskning baseret på metodologisk nationalisme selv producerer nationalisme, mens forskning som vil positionere sig i forhold til en kosmopolitisk vision, nødvendigvis må udvikle en ny, metodologisk kosmopolitisme (Ulrich Bech: *The Cosmopolitan Vision*, 2006). Lad mig slå fast, at det ikke er min hensigt her at opstille normative krav omkring hverken den ene eller den anden metodologi – at afklare sin metodologi med henblik på problemstillinger som disse, er imidlertid en god idé, ikke mindst når hensigten netop er diskursanalyse. Et skift i metodologi ville for eksempel have muliggjort etableringen af en position, hvorfra fortællingen om ”våre polarhelte” som konstituerende for det nationale fællesskab kunne have været

overvejet i forhold til fortællingen om et multikulturelt Norge. Som det er nu, kommer sådanne spørgsmål slet ikke i afhandlingens søgelys.

### **Rifbjergs *Nansen og Johansen***

Afhandlingens analyse af Rifbjergs roman *Nansen og Johansen. Et Vintereventyr* fra 2002 er glimrende, den grundigste læsning af værket til dato. Det er imidlertid som om, afhandlingen pludselig bliver helt forskrækket ved sit eget projekt, når det i konklusionen på analysen hedder:

Derfor leser jeg Rifbjergs rekontekstualisering av ekspedisjonen og polarhelten som en utfordring, ikke nødvendigvis av norsk polarhistorie eller polarheltene, men av den tradisjonelle *litterære* forestillingen av myten om oppdageren og stereotypiene i ekspedisjonslitteraturen. (s. 231, afhandlingens egen kursiv)

Hvorfor nu pludselig denne understregning af det litterære? Afhandlingens projekt handler om den diskursive konstruktion af myten om opdageren, og derfor er det ikke genreafgrænsning, der er en pointe her – jf. den fine analyse af, hvordan Nansen konstruerer Fram litterært. Ekspeditionerne kan dårligt tænkes uden om myterne om dem – al den stund det netop var den diskursive iscenesættelse, der skaffede dem penge og gav dem mening. Følgende formulering i afhandlingens konklusion virker da også noget defensiv, læst på baggrund af afhandlingens egne analyser:

Er det mulig å tenke seg to menn dele sovepose uten erotiske undertoner eller er det det nærmest ”forbudte” med koblingen mellom nasjonalhelter og homofili som virker tiltrekkende? (s. 233)

Det spørgsmål har afhandlingen jo allerede indgående besvaret – og kunne have gjort det med langt større tydelighed og præcision, hvis de forskellige tilgange havde været operationaliseret i en sammenhængende analysestrategi. Man kan for eksempel undre sig over, at et begreb som ”territoriell maskulinitet”, der indføres i et tidligere kapitel (s. 44) ikke bringes i anvendelse i Rifbjerg-analysen, og ligeledes at diskursteori/diskursanalyse, der introduceres som det analytisk/metodiske udgangspunkt for afhandlingen (s. 8) kun anvendes i så sparsomt et omfang. En lidt skarpere formulering på konklusionen kunne lyde noget i retning af, at Rifbjerg ved sin leg med ekspeditionsgenren intervenserer i et domæne, hvor den nationale diskurs har hegemoni. Han intervenserer ved at angribe et nodalpunkt i ekspeditionsdiskursen og derved i den nationale diskurs, som denne genre er bærer af: den territoriale maskulinitet (sammenknytningen af et bestemt landskab med en bestemt maskulinitet). Den territoriale maskulinitet, som udfoldes i de heroiske ekspeditioners tidsalder, er frem for alt karakteriseret ved det homoerotiske og homosociale, hvilket udelukker det homeseksuelle, jf. Eve K. Sedgwick: *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*, 1985. Ved at lade heltene gøre det unævnelige, utænelige og ifølge visse kritikere oven i købet *uladesiggørelige* under sådanne ekstreme kuldegrader (!), kortslutter Rifbjerg så at sige det betydningssystem, som ekspeditionerne er bygget på – eller han tydeliggør i

hvert fald dette system ved at afprøve dets grænser. Nationale myter er afhængige af, at folk erindrer dem – men vel at mærke, at de erindrer dem *på den rigtige måde*. ”...Nansen, hvordan var det nu med Nansen.... Nansen og Johansen.... Nåh jo, det var jo de der to bøsser, som bollede hele vejen til Nordpolen....!” Det er langt fra sådan, den nationale myte ønsker, at vi skal huske Fram. Rifbjergs roman er derfor på ingen måde ”bare” fiktion, for den undergraver den nationale fortælling om Fram.

Rifbjergs roman kan på den måde sammenlignes med den amerikanske film *Brokeback Mountain* (Ang Lee 2005), hvor det er den amerikanske nationale myte, der står for skud. Den territoriale maskulinitet er et nodalpunkt også dér: disse super tough guys, som vinder retten til landet ved at tage det i besiddelse og underlægge sig det – og dem der besad det før. Også denne myte er baseret på kombinationen af viljestærke enere og fasttømret kammeratskab, og heller ikke denne myte kan tåle, at vi begynder at spørge om, hvad de der fyre de nu egentlig foretog sig med hinanden deroppe i de der bjerge – i hvert fald slet ikke når man iblander kærlighed, som feminiserer dem, fuldstændig som Rifbjerg gør det. Rifbjergs Nansen lever på sin vis op til den etablerede myte, i hvert fald da han vender tilbage til civilisationen og fortrænger alt, hvad der skete på isen, men derved punkteres både han og myten, fordi fortællingens sympati er flyttet et andet sted hen – ganske som det sker i *Brokeback Mountain*, hvor vores sympati også flyttes over på det mandlige pars umulige kærlighed – og dermed væk fra den myte, som sætter sig i vejen for relationens fuldbyrdelse.

Derfor er det vel heller ikke så mærkeligt, at *Nansen og Johansen. Et vintereventyr* har provokeret nordmændene, al den stund at den nationale myte i den bestemte udformning, som den får gennem polarekspeditionerne, fortsat er vigtig i Norge. Og dette synes jo at være tilfældet, jf. afhandlingens konklusion, at heltemyten synes at bestå på trods af de litterære angreb, der rettes mod den. Om man kan påstå, at den nationale myte bygget på territorial maskulinitet ligefrem er stærkere i Norge, end i Amerika, hvor *Brokeback Mountain* vandt officiel anerkendelse med tildeling af otte Oscars osv., ville måske være for meget sagt. *Brokeback Mountain* angreb trods alt ikke navngivne nationale helte. Norske ”Oscars” til Rifbjerg var der tilsyneladende ingen af.

### **Nansen og Rasmussen, norske og danske heltemyter**

I den artikel, jeg i sin tid selv skrev om Rifbjergs roman (”Bjørnefedtet.. Johansen..” Klaus Rifbjergs *Nansen og Johansen* i postkolonialt perspektiv”, *Spring* nr. 20, 2003), overvejede jeg, hvorfor Rifbjerg ikke kastede sig over den danske polarhistorie og de danske helte – i stedet for at kaste sig over nordmændene. En af grundene, jeg dengang kunne få øje på, var, at Danmarks polarhelt number one, Knud Rasmussen, havde udspillet sin rolle som nationalt ikon. Det har mildt sagt ændret sig siden dengang. Rasmussen var nærmest glemt, unge mennesker anede ikke, hvem han var. I 2005 dukkede han så imidlertid op i en tv serie med titlen *Store danskere* - helt i stil med den fiktive serie i Jan Kjærstads *Forførereren* (1993). Det var mildt sagt ikke noget godt program, og havde det kun været for dette ene initiativ, var Rasmussen næppe blevet genindsat i den nationale erindring. Siden er der imidlertid udkommet en hel række af monografier, understøttet af forlag og videnskabelige råd, der har investeret massivt i projekterne, ikke kun hvad angår

selve publiceringen, men med arbejdsstipendier, rejsestipendier, videnskabelige assistenter osv. osv. Der har således både været identificeret et (videnskabeligt) behov og et marked. Hvad er der her på færde? Og hvilke spørgsmål kunne det dansk-grønlandske eksempel pege på som relevante at stille også i forhold til de norske helte?

Indledningsvis kunne man pege på den helt oplagte forskel i de to nationale myter, repræsenteret ved henholdsvis Bjørnstjerne Bjørnsons digt om Nansen, som også er citeret som en åbning på denne afhandling (s. 4), og Tom Kristensens digt om Knud Rasmussen i anledning af dennes død. Sidstnævnte synes lige så uomgængeligt, når talen er om Rasmussen, som førstnævnte synes at være det, når talen er om Nansen.

### **Fridtjof Nansen**

Han satte ut, som tanken går  
fra kjænt mot ukjænt, ved at ane,  
Århundreders gjætning angstfull står,  
der han forsvant med Norges fane.

Normanna-åndens mot og tro  
I fanen våker hos den stærke.  
Når ser vi dem igjæn, de to,  
Den ranke mand med Norges mærke?

Det er, som hadde han ombord  
det unge Norges unge lykke,  
Som hænter han os hjem fra Nord –  
i midnatssol vort sejers-smykke.

Som fra vor tvedragt ut han brød,  
de onde ånder at besværges;  
ti smæltet i en stordåds glød  
vi hærdes sammen til ett væрге.

Bjørnstjerne Bjørnson (1895)

### **Det er Knud, som er død**

Var jeg en Rype i Dag, løfted jeg Vingen til Slag,  
fyldte jeg Lungen med Luft og fløj baade Nat og Dag  
over et vinterligt Hav som sortner bag hvidligt Skum  
gennem den mørke Decembers skyomtumlede Rum.

Kun som en Rype i Storm, Kastebold for al Blæst,  
men med et Uvejrs Budskab fløj jeg da mod Nord-Vest.  
Hjertet sprængfærdigt af Smerte, maned jeg saa fra mit Bryst  
Sangen, der snart som et Uvejr tuder langs Grønlands Kyst.

Videre skulde den tone over den halve Jord,  
følge Kamikkernes Fodtrin og Slædernes smalle Spor,  
tude i Hudson-Bugten helt ud til Williams Land,  
hviske i hver en Boplads langs Jordens yderste Rand.

Alle hans gamle Venner skulde da ruskes af Blund,  
Pilekvisten og Klaringen, Auá med den snehvide Hund,  
alle de skønne Piger med brede og skinnende Smil  
skulde forvirret staa op og glemme det sorgløse Hvil.

Alle skulde de vækkes. Sorgen er knap begyndt.  
Snart skal den brede sig ud til Alaskas fjerneste Pynt.  
Den store Fortryller er død! Den store Troldmand er død!  
Hørte I alle min Sang? Forstod I, hvad den betød?

Øer og Lande og Floder ligger med Islænker lukket.  
Glæden, som varmed jer alle, den brændende Glæde er slukket.  
Frys, som vi andre fryser i Dag uden Ild og Glød,  
for nu er han død. Det er Knud, som er død.  
Forstaar I?

Tom Kristensen (1933)

De to heltemyter ligner hinanden i en lang række henseender, ikke mindst heltens egen medskrivning på myten og selvfremstilling som ”prædestinerede” i forhold til deres livsopgave. Ser man på digtene, er der tilsyneladende alligevel tale om to meget forskellige myter. Kodeordene til Nansen, ”den ranke mand med Norges mærke”, går på vilje, mandsmod og styrke. Her opnår folket sit fællesskab gennem at *hærdes*. Det er vel stolthed på nationens vegne, der først og fremmest præger Bjørnsøns digt. Kristensens digt handler derimod om den glæde Rasmussen, den store forfører, spredte overalt, hvor han kom frem, og som her fremmanes gennem sin modsætning: den sorg, som forener mennesker på tværs af Arktis, i Grønland og Danmark ved budskabet om hans død. Det er i Kristensens digt naturen selv, der sørger; ikke en besværgelse og overvunden, frygtindgydende natur, men et beboet og gæstfrit Arktis, som Rasmussen ifølge den myte, han skabte om sig selv, var hjemmehørende i og del af. En naturens muntre søn, en slags nordens Aladdin, sådan er Rasmussen tit blevet set. Umiddelbart er det iøjnefaldende, hvor godt denne heltemyte passer med den nationale fortælling om den danske nation som en venlig og blid lille nation, hvis indsats som kolonimagt først og fremmest karakteriseredes ved, at ”vi” aldrig rigtig forstod os på det med kolonialisme, at danskerne ikke havde den kynisme og brutalitet, der skulle til, og at selv de kolonier, som det faktisk lykkedes Danmark at etablere, aldrig har været ”rigtige” kolonier, men områder, Danmark tog i sin varetægt for at skærme dem og udvikle dem til selvstændighed (se fx Kirsten Thisted: ”Gi’r du en øl, dansker. Kim Leine og de danske stereotyper om



Grønland”, i Schimanski, Theodorsen og Wærp (red.): *Reiser og ekspedisjoner i det litterære Arktis*, 2011).

Centralt i myten om Rasmussen står således inkluderingen af det grønlandske i det danske. Rasmussen er brobyggeren, formidleren, der kan trække grønlænderne med ind i fællesskabet. Der har været talt meget om grønlænderne som danskernes ”Andre” – de primitive som danskerne har udgrænset for selv at indtage positionen som de udviklede. Samtidig giver det imidlertid mindst lige så god mening at se det grønlandske som noget, der er søgt inkluderet i det danske (rigtig nok på danske præmisser og i såkaldt ”domesticeret” form), og som dermed har været med til at konstruere det danske som rummeligt og tolerant – og som samtidig har sikret Danmark denne kæmpe vildmark deroppe i nord, som gør Danmark så uendelig meget større, ikke blot geografisk, men også mentalt.

Når Rasmussen pludselig kommer sådan på banen i en dansk sammenhæng, og nu netop med fokus på det brobyggende og dobbeltkulturelle, er der næppe tvivl om, at en del af interessen har at gøre med det grønlandske selvstyre (implementeret i 2009), sammenfaldende med fokuseringen på Arktis i en situation, hvor den globale opvarmning indfrier den gamle drøm om Nordvestpassagen og giver helt nye muligheder for olie og mineraludvinding i Grønland. Danmarks eneste adkomst som medlem i Arktisk Råd er rigsfællesskabet med Grønland, og i den situation er det måske ikke så ilde med en fælles dansk-grønlandsk helt. Ligeledes er det i en tid, hvor lokaliteter og brands spiller så stor en rolle, pludselig gået op for Danmark, at Grønland faktisk er en vigtig del af det danske brand! At billedet af Rasmussen så måske fortsat primært tjener danske interesser, og at myten om polarhelten fortsat har det med at skygge for det stof, manden rejste for at samle, og dermed for Inuits egen vinkel på historien, er en anden sag. Genopdyrkelsen af Rasmussen falder sammen med andre tiltag, som for eksempel at kronprinseparrets tvillinger, født 2011, fik de grønlandske mellemlavne Minik og Ivalo, og at der kan konstateres en helt markant ændring i de danske mediers behandling af Grønlandsstoffet, gående fra forarget fordømmelse og nedladende paternalisme, til forsøg på mere nuancerede og ligeværdige reportager. Alt sammen i den tydelige hensigt bedre at kunne rumme Grønland, end det måske har været tilfældet tidligere – men altså også dermed at bevare relationen.

I Norge stiller tingene sig ganske anderledes. Hvor Rasmussen skriver sig ind som helt i en længst etableret nation, der territorielt er blevet stadigt mindre, skriver Nansen sig ind som helt i en ung nation, der stadig har kampen for sin tilblivelse i frisk erindring. Disse forskelle i udgangspunkt er givetvis en del af begrundelsen for de store forskelle i de to heltemyter. Men hvis det er sandt, at genopdagelsen af Rasmussen har at gøre med grønlandsk selvstyre kombineret med nye økonomiske muligheder i Arktis, hvori beror da den aldrig svigtende interesse for Nansen i Norge – og hvorfor er billedet så resistent overfor forandring? Hvorfor spiller det samiske tilsyneladende ingen rolle i den nationale myte? Der var ingen samer med på Fram – nej, netop, hvorfor ikke? Der var jo samer med på Nansens ekspedition over Grønland, det aspekt inddrager afhandlingen. Det at samerne i så central en begivenhed som Fram kun er til stede ved deres fravær, er vel i sig selv interessant. Netop som en ung nation skulle man tro, at Norge havde haft brug for det samiske til at skille sig ud fra det danske, jf. Robert T. Berkhofers *The White Man's Indian*,

1979, om det indianske som en del af amerikansk identitetskonstruktion. En væsentlig forudsætning herfor, er imidlertid indianernes totale kapitulation (jf. også Sam D. Gill: *Mother Earth. An American Story*, 1987). En sådan var ikke til stede hvad det samiske angik, og var det så årsagen til udelukkelsen af det samiske fra den nationale myte? Eller var Sverige en lige så signifikant "Anden" i forhold til den nye nation – hvorfor samerne ikke kom på tale som en forskel, der kunne udnævnes til at gøre en forskel?

### **Afrunding**

Jeg rejser ikke de spørgsmål, som formuleres i det ovenstående, i den forventning, at SSK skal kunne give svar, for det har ikke været målet med hendes projekt. Målet med afhandlingen har været at give et bedre indblik i, hvorfor ekspeditions litteraturens mytologi virker så fængslende på publikum (s. 14), ligesom vi også loves, at vi vil komme til at opleve Fram ekspeditonen "ikke bare på nytt, men også på en ny måde", når vi ser den gennem dette prisme af metatekst (s. 17). Afhandlingen har til hensigt at undersøge, "hvilke sannheter teksten etablerer og hvilke forestillinger den reproducerer" (s. 41), til en afdækning af "myteskapning innen det polare" (ibid.). Alle disse mål må siges at være opfyldt, og selv om der altså rejser sig endnu flere spørgsmål af svarene, er det væsentlige her jo at pege på, at disse spørgsmål jo altså netop rejser sig ud af SSKs egne, indsigtfulde og tankevækkende analyser. En helt klar politisk bestræbelse i disse år er at "hjemtage" den arktiske forskning til det arktiske. Det sker i Grønland, hvor polarforskningens centrum flytter fra København til Nuuk. Og det sker i Norge, hvor et projekt som *Arktiske Diskurser*, hvorigennem denne afhandling er finansieret, blot er et ud af mange initiativer, som flytter den arktiske forskning fra syd til nord. Ud over det rent fordelingspolitiske aspekt ved, at flere midler tilføres de nordlige regioner, skulle den ændrede lokale forankring også gerne medføre nyskabelser i den forskning, der bedrives, udtrykt ved, at nye emner kommer i fokus, og nye spørgsmål kan stilles. SSK har med denne afhandling ydet et væsentligt bidrag i den proces.